

Rozdział 7.

Ogrody współczesne 1920 - 1950.

Renesans ogrodu geometrycznego.

Wiek XIX wyprowadził fałszywe wnioski z nauki historii sztuki. Pod wpływem przemożnej sugestii, jaką wywierało badanie i poznawanie zabytków, mnożyła się rzesza naśladowców i kopistów idei oraz form, dawno już przebrzmiałych i zupełnie pozbawionych aktualności. Stosowanie historycznych stylów do budynków i założeń o nawskróś nowoczesnej treści uznawane było za naukową metodę twórczości architektonicznej i urbanistycznej. Wyrazem buntu w stosunku do niewolniczego akademizmu około roku 1900 była secesja, która w poszukiwaniu nowego, oryginalnego wyrazu, sięgnęła do motywów, zapożyczonych bezpośrednio ze świata przyrody ożywionej i martwej, tworząc niezwykle, czasem, amorficzne układy architektoniczne i dekoracyjne. Niewątpliwie paradoksalnym zjawiskiem jest wkroczenie w tym właśnie momencie sztuki ogrodowej w dziedzinę geometryzacji planu, opartej jednak na zupełnie nowych przesłankach i zasadach.

Inicjatywa wyszła z kręgu architektów i urbanistów /1/; wobec których zarysowały się nowe problemy i zadania, uzasadniające potrzebę znalezienia dla nich nowych form i układów. Wielkie miasta i osiedla przemysłowe stworzyły zapotrzebowanie dla organizacji przestrzeni zielonych w skali dotąd nie spotykanej. Rozpowszechniła się idea Howarda i Fritscha miast - ogrodów /2/, a zasada rozdzielenia miejsca pracy od miejsca zamieszkania znajduje ogólne zastosowanie.

W nowych ogrodach punktem wyjścia stała się synteza stylu architektonicznego i krajobrazowego: na regularnym, geometrycznie rozplanowanym terenie wprowadzano swobodne układy roślin-

ności, wody i innych elementów kompozycyjnych. Zespolono w nich wszystkie dotychczasowe zdobycze i osiągnięcia z zakresu kompozycji i techniki ogrodniczej, którą tak wysoko postawiła druga połowa XIX stulecia. W zakresie urządzania małych ogrodów wielkim wpływem zaznaczyła japońska sztuka ogrodowa, z jej tendencjami do miniaturowych rozwiązań krajobrazowo-architektonicznych, oraz do wyrafinowanych zestawień wszelkiego typu roślin dekoracyjnych, stanowiących również w porze zimowej ozdobę i atrakcję.

Na program kompozycyjny nowych ogrodów składają się: ogródki skalne, układane z naturalnych kamieni lub urządzone w murach oporowych tarasów, w których kultywowane są drobne zioła i kwiaty, wiążące się z biotopem wysokogórskim, płyty kamienne, wpuszczane w murawę trawników na miejsce ścieżek, baseny z bogatą roślinnością wodną, głązy rzucone w wodę zamiast kładek lub mostków, kępy bylin i ziół kwitnących z pomiędzy płyt tarasów i schodów, malownicze sylwetki drzew, przenikające przez płaskie dachy otwartych werand, kwitnące i pachnące chmieliny, oplatające pergole i ściany budynków. Szerokie zastosowanie znajdują materiały naturalne: kamień, drewno oraz sztuczne: ceramika budowlana, wyroby betonowe, kute telazo i szkło, używane najczęściej we właściwej tworzywu fakturze.

Elementy kompozycji otrzymują układy rytmiczne, asymetryczne zestawienia, kontrastowe zespoły i grupy. Poszczególne wątki, bywają przeplatane, skutkiem czego zatracana bywa granica pomiędzy terenem, architekturą, roślinnością i wodą, stanowiąc jakgdyby polifoniczne układy przestrzenne i plastyczne. Główne akcenty bywają ustawiane osiowo, lecz ~~nie bez wprowadzenia układów~~ ^{niezrównoważonych} symetrycznych. Chętnie stosowanym motywem jest równoważenie asymetrii elementami różnoliciennymi, o zbliżonych

masach lub sylwetach. Wprowadzenie konstrukcji szkieletowych, a zwłaszcza żelazobetonowych, sprzyjało przestrzennym powiązaniom architektury z ogrodem, a przestronne ściany oszklone i okna ułatwiały optyczną ^{tytuł} ich powiązanie bez względu na przeszkody ~~krudnoki~~ klimatyczne.

Wśród polskich planistów ogrodowych, realizujących współczesne wskazania należy wymienić Franciszka Krzywdę - Polkowskiego, Romualda Gutta i współpracującą z nimi Alinę Scholtzówną, Bohdana Pniewskiego, Zygmunta Hellwiga, których prace projektodawcze i urzeczywistnione pozwalają w pewnej mierze nazwać ich twórcami ~~współczesnego~~ nowego stylu. ?

Urbanistyka a przestrzenie zielone.

Wielkie procesy urbanizacyjne ^{dolę obecnej} wiążące się z uprzemysłowieniem kraju, powstawaniem nowych centrów dyspozycji gospodarczej, usługowej i administracyjnej, przebudową wadliwego ustroju gospodarczego, ~~oddziedziczonego~~ ^{współczesnej} ~~parowo po zabo-~~ ~~cach jak i~~ po epoce kapitalizmu, narzuciły obecnie sztuce ogrodowej znacznie szerszy zakres działania i znacznie trudniejsze zadania, aniżeli to dotąd miało miejsce. Planowanie ogrodów stało się ~~wybinkim~~ częścią składową nowej gałęzi wiedzy i sztuki, obejmującej kształtowanie i ochronę krajobrazu, opartej na naukowej bazie przyrodniczej, gospodarczej i demograficznej, a skupiającej się w dziedzinie planowania przestrzennego.

Na przełomie XIX i XX wieku zarysowały się groźne objawy zniszczenia krajobrazu przez nadmierny i ^{charakterystyczny} nieplanowany rozwój techniki, ^{Kapitalizm} ~~liberalizm~~ gospodarczy, szukający doraźnych korzyści w eksploatacji dóbr przyrody oraz przez ^{Kryzys} ~~wyrodniały~~ ^u ~~ustrój~~ ^{ego} agrarny. ~~Katastrofalne~~ Zniszczenia obu wojen światowych

pogłębiły ten stan zagrożenia do rozmiarów katastrofalnych, obciążając dzisiejsze pokolenie obowiązkiem podjęcia natychmiastowego wysiłku, nad powstrzymaniem procesów niszczących i odbudowę ^{wartości} ~~będących~~ w zaniku ~~wartości~~. Podstawą dla tych poczynań stał się niewątpliwie ruch ochrony przyrody, bujnie rozwijający się w Polsce już od 1900 roku, którego ideowe i naukowe fundamenty założyli ⁵ założeni badacze polskiej przyrody, M. Raciborski, J.G. Pawlikowski, A. Wodzieccko i W. Szafer. Pierwotny, konserwatorski charakter ochrony przyrody, działający poprzez utworzoną w 1920 roku Państwową Radę Ochrony Przyrody, zmierzał do zabezpieczenia i utrzymania resztek pomników i zabytków ze świata roślinnego, zwierzęcego i przyrody nieożywionej, zakładając rezerваты i parki narodowe, odrębne dla różnych dziedzin fizjograficznych, jak np. w Białowieży, Pieninach, Tatrach itd. Wprowadzenie ^{do Polski ludowej} w 1946 roku ustawy o planowym zagospodarowaniu przetrzennym kraju ^{wniośto} ~~wprowadziło~~ nowe pojęcie ^{tym} w zakresie, a mianowicie obok konserwacji sił i zasobów przyrody, ich rekonstrukcję, jako niezbędnego czynnika prawidłowej odbudowy krajobrazu, zarówno miejskiego, jak i wiejskiego.

Dla miast ustaliły się zasadnicze systemy przestrzeni zielonych, które w układach koncentrycznych, pasmowych lub promienistych dzielą ^{zwartą zabudowę} ~~właściciela~~ na poszczególne dzielnice, stając się niejako "płucami" wielkich organizmów zurbanizowanych. Na terenie tych pasów zielonych znajdują miejsce wielkie parki dla wypoczynku i rozrywki kulturalnej, które zapoczątkowane ~~max~~ w Związku Radzieckim stały się niejako symbolem nowego, społecznego typu ogrodu, posiadającego własną, pełnowartościową treść i odpowiednią formę kompozycyjną. Obok tych parków kultury znaczne obszary zajmują zespoły urządzeń i ^{wznowionych} ~~założonych~~ terenów międzynarodowych wystaw i targów, pasma

nadrzewień przy zakładach przemysłowych i wielkich szlakach komunikacyjnych. Osobny dział obejmują ogrody dydaktyczne, botaniczne i zoologiczne, oraz rezerваты przyrody. Powiązanie miast z zapleczem stanowią podmiejskie parki leśne, ogrody działkowe^{oraz} cmentarze. ~~xxxx~~ Klasycznym przykładem szeroko podjętej akcji wyposażenia/prawidłowego miasta w nowoczesne tereny zielone stanowi Warszawa i otaczający ją Warszawski Zespół Miejski.

K o n s e r w a c j a z a ż o ń e ń z a b y t k o w y c h .

Obok zagadnień, wiążących się z twórczością współczesną, istnieje inna dziedzina sztuki ogrodowej, zmierzająca do zachowania i udostępnienia społeczeństwu tych wartości kulturalnych, jakie się zawierają w zabytkowych założeniach ogrodowych różnych epok. W okresie powojennym ogromna większość pałacowych i dworskich ogrodów zmieniła dotychczasową funkcję i stała się jednym z elementów planowania, jako dobro użyteczności publicznej. Niektóre ogrody zachowały swą rolę oprawy architektoniczno - roślinnej pałaców, zamienionych na muzea i ośrodki kultury i sztuki /Nieborów, Wilanów, Arkadia, Kozłowska,^{Kórnik}/ Rogalin i inne/ część stała się ogrodowym wyposażeniem szkół, uniwersytetów ludowych, zakładów naukowo - badawczych i doświadczalnych /Puławy,^{Skierbiewice}/ Wolbórz, Chlewiska, Czarnolas, Kurozwęki, Białystok, Otwock Wielki/ inne znów weszły w skład szpitali, sanatoriów i domów wypoczynkowych /Choroszcz, Lubostroń, Mała Wieś, Obory./

Uspołecznienie zabytkowych ogrodów pociągnęło za sobą konieczność ich ochrony, odbudowy i adaptacji dla nowych potrzeb i celów. Realizacją tych zadań zajmuje się Ministerstwo Kultury i Sztuki poprzez Główny Urząd Konserwatorski, Wydział Ochrony Krajobrazu i Swojszczyzny. Autorowi było danem bezpośrednio wzię-